

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Rähä, Antti

Title: Yhtiömiesjärjestelmä ja maatalojen halkominen Vanhassa Suomessa 1740-1810-luvuilla

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © Suomen sukututkimusseura, 2022

Rights: In Copyright

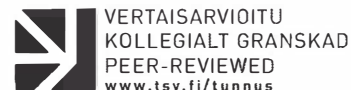
Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Rähä, A. (2022). Yhtiömiesjärjestelmä ja maatalojen halkominen Vanhassa Suomessa 1740-1810-luvuilla. *Genos*, 93(3), 146-159.

Yhtiömiestjärjestelmä ja maatilojen halkominen Vanhassa Suomessa 1740-1810-luvuilla

Antti Rähä

Tässä Suomessa 1600-1800-luvuilla yleisen yhtiömiestlaitoksen merkitys maatilojen kehityksessä on herättänyt aiemmassa tutkimuksessa toisistaan poikkeavia tulkintoja. Yhtäältä yhtiömiestjärjestelmän tehtäväksi on nähty tilojen apu- ja turva-voiman turvaaminen, ja toisaalta sitä on pidetty keinona halkoa omatoimisesti maatiloja. Aikaisempien tulkintojen suhteuttaminen lähdeaineistojen mikrohistorialliseen analyysiin tarjoaa uusia näkökulmia tutkimusteemaan.

Johdanto

Tässä artikkelissa tutkitaan yhtiömiestalojen ja maatilojen halkomisen välistä suhdetta Vanhassa Suomessa.¹ Tutkimusaika ulottuu Turun rauhasta (1743) Vanhan Suomen yhdistämisen (1812) jälkeisiin vuosiin. Yhtiömiestjärjestelmän analysointi osana tilojen toimintaa on johtanut aikaisemmassa tutkimuksessa toisistaan eroaviin tulkintoihin. Tässä työssä yhtiömiestaloista analysoidaan Ruokolahden, Vehkalahden ja Taipalsaaren pitäjän Lemmin kappeliin² sijoittuvien tapaustutkimusten avulla. Mikrohistoriallisen lähestymistavan avulla saadaan esiin piirteitä, jotka jäävät makrotason maatalo- ja väkilukutarkasteluissa varjoon. Seuraamalla maatilojen vaiheita pitkällä aikavälillä voidaan selvittää esimerkiksi isäntien ja yhtiömiesten sukulaisuussuhteita ja tarkastella sitä, millaisissa väestö- ja perhekehityksen vaiheissa yhtiömiehiä ilmaantui tiloille.

Turun rauhan jälkeinen Vanha Suomi eli Viipurin kuvernementti muodostui Uudenkaupungin rauhassa (1721) Venäjään liitetyistä Laatokan Karjalasta ja Karjalankannaksesta (Viipurin ja Käkösalmen provinssi) sekä Turun rauhassa Venäjään yhdistetystä Kymijoen eteläiseen Savooneen ulottuneesta alueesta (Kymenkartanon

provinssi). Artikkelin tutkimuspäivät kuuluivat Turun rauhassa Venäjään liitettyyn Kymenkartanon provinssiin. Ruotsin vuoden 1734 laki ja ennen vuotta 1743 annetut ruotsalaiset asetukset ja määräykset säilyivät alueella voimassa myös valtakunnanvaihdon jälkeen.

Maanjakoa pitkään tiukasti säädelleet käytännöt vapautuivat Ruotsissa vuoden 1747 halkomisasetuksen myötä, jolloin sallittiin myös alle neljäosamanttaalin tilojen muodostaminen.³ Koska asetus annettiin vasta Turun rauhan jälkeen, oli alle puolen manttaalin tilojen halkominen normatiivisesti kiellettyä Vanhassa Suomessa läpi 1700-luvun ja seuraavan vuosikymmenen alun. Vanhan Suomen yhdistämisen myötä Suomen suuriruhtinaskunnassa vallinneet asetukset ja määräykset tulivat voimaan myös uudessa Viipurin läänissä⁴. Viipurin kuvernementin taloluku kasvoi kuitenkin nopeasti läpi Vanhan Suomen ajan. Tässä tutkimuksessa kysytään, mikä merkitys yhtiömiestjärjestelmällä oli kehityksen taustalla.

Tämän tutkimuksen ensisijaisena alkuperäisaineistona on käytetty henki- ja rippikirjoja. Henkikirjat on käyty kolmen tutkimuskylän (Hyvärilä [Lemi], Mustakulkkula [Ruokolahti],

Onkamaa [Vehkalahti]) osalta läpi systemaattisesti noin kymmenvuosittain ajanjaksolla 1744–1818.⁵ Lisäksi näiden pitäjien henkikirjoja on hyödynnetty kokonaiskuvan luomisessa. Pitäjät sijaitsivat eri puolilla Kymenkartanon provinsia. Analyysin kohteena olevat kylät olivat perinteisiä maaseutukylä, joissa kussakin oli Turun rauhan jälkeen viisi maakirjatilaa. Lemi ja Ruokolahti kuuluivat itäiseen kaskiviljelyalueeseen, kun taas Vehkalahti lukeutui läntisen peltoviljelyn piiriin. Viipurin kuvernementin henkikirjasarjoissa on katkos vuodesta 1783 vuoteen 1817. Aiemman henkiveron tilalle tuli tuolloin venäläinen sielu- eli *podušnie*-maksu, joka kannettiin jokaiselta miespuoliselta henkilöltä. Viipurin läänissä jälleen vuodesta 1818 eteenpäin laaditut henkikirjat ovat muuta Suomea täydellisemmät, sillä niihin on kirjattu koko väestö ikä- tai syntymävuositetietoineen. Nimien osalta vaimot muodostavat kuitenkin poikkeuksen, sillä heistä on kirjattu vain merkintä *mh* (*med hustru*) ja tieto iästä.

Henkikirja-aineistoa on täydennetty systemaattisesti läpikäydyillä rippikirjoilla. Lemm osalta seurakunnallista aineistoa ei ole kuitenkaan käytettävissä niiden tuhouduttua vuonna 1918. Samoin työssä on hyödynnetty sekä maakirjoja että Viipurin kuvernementissa 1700-luvun loppupuolella toimeenpannun verorevisiion kartta- ja karttaselosteaineistoja.⁶ Lähdekriittisesti tarkasteltuna eri aineistoista luotu tulkinta antaa mahdollisimman kattavan kuvan yhtiömiestalouksista osana maatilojen toimintaa Vanhassa Suomessa.

Karjalaisen yhtiömiestalon historiografia

Väinö Voionmaa käsitteli tutkimuksessaan *Suomen karjalaisen heimon historia* (1969 [1915]) yhtiömiestalosta tapaustutkimusten kautta Savossa ja Karjalassa vuosina 1654 ja 1820. Voionmaan tulkinnan mukaan yhtiömiestalouksessa oli kysymys taloudellisesta laitoksesta, jonka tarkoitus oli vahvistaa tilojen työvoimaa ja parantaa niiden toimeentuloa. Yhtiömiehet olivat Voionmaan mukaan tavallisesti vieraita tai etäistä sukua kantatilan isännälle.⁷

Voionmaan jälkeen Eino Jutikkala (1958) ja Arvo M. Soininen (1974) päätyivät vastaaviin tulkintoihin. Soinisen mukaan työhön kykenemätön tai muuten työvoimapulasta kärsivä talollinen saattoi ottaa yhtiömiestalon välityksellä tilattoman talonsa osakkaaksi. Eri puolilla varhaismodernin ajan Pohjois-Eurooppaa tavattava yhtiömiestalon oli syntynyt vähitellen. Karjalaan se vakiintui 1600-luvun kuluessa, vaikka viitteitä järjestelmän olemassaolosta on jo 1500-luvulta. Yhtiötä perustettaessa tuli Ruotsissa ja Suomessa laatia sopimus Kristoferin maanlain (1442) maankaaren 33. luvun mukaisesti. Yhtiöiden tuli olla lähtökohtaisesti tilapäisiä, mutta osa yhtiöistä oli pysyviä ja osa määräaikaista.⁸

Uudenkaupungin rauhan jälkeisen Vanhan Suomen talouselämää tutkinut Raimo Ranta (1985) yhtiö pääpiirteiltään aiempiin näkemyksiin. Rannan mukaan ”yhtiömiestalon ei ollut selväpiirteinen systeemi Viipurin kihlakunnassa, vaan se muodostui paikallisten tarpeiden ja perinteen pohjalta. Nimenomaan se paikkasi talojen työllisyystilannetta ja esiintyi seuduilla, missä talot tarvitsivat paljon täysi-ikäisiä miehiä elinkeinonharjoitukseen”.⁹ Toisaalta Ranta huomautti kuitenkin myös, että ”oli paljon taloja, joissa näyttää olleen aikuisia miehiä riittävästi maa- ja metsätalouden palvelukseen, mutta siitä huolimatta yhtiömiestalon solmittiin sukkun kuulumattomien kanssa”.¹⁰

Yrjö Kaukiainen tarkasteli Raimo Rannan teoksesta laatimassaan kirja-arviossa (1986) kriittisesti Vanhan Suomen yhtiömiestalon liitettyjä tulkintoja. Kaukiaisien mukaan näkemys yhtiömiestalon jonkinlaisena torpparijärjestelmän korvikkeena oli harhaanjohtava. Kaukiainen tulkitsi henkikirjoissa esiintyvät yhtiömiehet tai saman tilan useimmat ruokakunnat merkinä tilan jakautumisesta. Palatessaan myöhemmin aiheeseen Kaukiainen totesi (1998) Vanhan Suomen yhtiömiestalon taustaksi sen, että ”perilliset pystyivät käytännössä aina niin halutessaan (ja itäsuomalaisista tapaoikeutta kunnioittaen) jakamaan kotitalon pellot ja niityt ja elämään kukin isäntinä omissa talossaan”.¹¹

Ruokolahtelaista perhelaitosta ajanjaksolla 1750–1850 analysoinut Elina Waris (1999) ja itäsuomalaista perhettä 1700-luvun Ruotsin rajaseudulla Kymenkartanon läänissä tutkinut Kirsi Sirén (1999) tunsivat Kaukiaisien tulkinat yhtiömieslaitoksesta. Heidän tulkintansa kiinnittyivät kuitenkin voionmaalaiseen näkökulmaan, sillä yhtiömiehet, palkolliset ja tilojen aputyövoiman tarve rinnastuivat tutkimuksissa toisiinsa.¹² Wariksen ja Sirénin jäljissä 1700–1800-lukujen itäsuomalaisia (karjalaisia) kotitalouksia tutkinut Jukka Partanen (2004) toteaa yhtäällä yhtiömiehen ja useamman kotitalouden esiintymisen tilalla kertovan lähes aina työvoimantarpeesta riippumattomasta tilan jakautumisesta. Toisaalla hän esitti kuitenkin, että 1600-, 1700- ja 1800-lukujen yhtiömiessopimukset selittyvät tilojen miestyövoiman puutteella. Partanen perusti tulkintansa poikkeuksellisesti oikeuslaitoksen pöytäkirja-aineistoon, mikä voi selittää osaltaan toteamusten ristiriitaisuutta.¹³

Kari-Matti Piilahti sivusi työssään (2007) lyhyesti yhtiömieslaitosta todetessaan siinä olevan kyse sekä tilanjakoa koskevien säädösten kiertämisestä että ilmeisesti jonkinlaisesta tilanosien yhteistyöstä ja -taloudesta.¹⁴ Aiemman tutkimuksen tulkintojen erot kertovat tutkimusteeman haasteellisuudesta ja siitä, ettei pohjimmiltaan kameraalisen yhtiömiestermin käyttö sosiaaliaseman määrittäjänä ole lainkaan ongelmatonta. Huolimatta aiemman tutkimuksen erilaisista näkökulmista huomiota on kiinnitetty vain harvoin esimerkiksi tilakoon ja yhtiömiestjärjestelmän väliseen mahdolliseen korrelaatioon. Samoin vaille laajempaa huomiota on jäänyt yhtiömiestalojen kahtalaisen luonteen, määräaikaisuuden ja pysyvyyden, merkitys kuten myös se, milloin yhtiömiestaloja ilmestyi tiloille.¹⁵

Maatilojen veroluku ja pitäjien yhtiömiehet

Itäisen Suomen maatilojen manttaali- eli veroluviissa¹⁶ oli 1700-luvun alkupuolella huomattavia alueellisia eroja. Esimerkiksi Turun rauhan rajan myöhemmin jakaman Valkealan pitäjän tiloista oli 1710-luvun alussa kaksi kolmasosaa

kooltaan alle neljännesmanttaalin. Ruotsin hallinnon ajan viimeisen maakirjan (1739) mukaan Vehkalahden pitäjän tilaluvusta oli alle neljännesmanttaalin tiloja hieman yli 40 prosenttia ja Ruokolahdella reilu kolmannes. Lemi ei ollut oma hallinnollinen yksikkönsä, joten sitä ei erotettu maakirjassa Taipalsaaren yhteydestä. Lemien kylien erillinen tarkastelu osoittaa kuitenkin, että kappelin tiloista oli pikkumanttaalisia hieman alle 40 prosenttia. Viipurin kihlakunnan kaikista tiloista oli sen sijaan 1700-luvun alussa vain noin viidennes kooltaan alle neljännesmanttaali, kun taas Pohjois-Savossa varsinkin syrjäisempien seutujen maatiloista oli yli 70 prosenttia pikkumanttaalisia. Hyvärilän, Mustakulkkulun ja Onkamaan kylien tiloista ainoastaan Onkamaan Lahden tila (nro 1) oli Ruotsin ajan lopulla kooltaan yli puoli manttaalia.¹⁷

Venäjän alaisuuteen Turun rauhassa siirtyneen Kymenkartanon provinssin tilat kokivat hattujen sodan aikana suurta tuhoa. Hävitys oli monin osin pahempaa kuin muutama vuosikymmen aiemmin isonvihan aikana. Venäläishallinto suoritti alueella loppuvuonna 1742 verotarkastuksen, jonka yhteydessä aiemmissa Ruotsin ajan maakirjoissa vuodesta toiseen mukana kulkeneet ikivanhat (*urgammalt / uhrminnes / långliga tider öde*) autiotilat poistettiin luettelosta.¹⁸ Tarkastuksessa tilojen kokemat hävitykset kirjattiin luetteloihin, niille myönnettiin tarvittaessa verovapausvuosia ja määriteltiin uudet veroarvot. Uusien verolukujen määrittelyssä oli kaksi erilaista toimintamallia. Provinssin läntisessä osassa, kuten Vehkalahdella, tilojen manttaaliluvut pidettiin entisellään verrattuna 1730-luvun loppuun. Sen sijaan provinssin keskisissä ja itäisissä osissa vaikuttaa olleen sääntönä, että Ruotsin ajan lopun veroarvot jopa puolitettiin.¹⁹

Kymenkartanon provinssin läntisten osien kylät olivat kokeneet hattujen sodan aikana laajoilla alueilla paikoin täydellistä hävitystä. Pahimmin kärsineet tilat määriteltiin tarkastusmaakirjassa (kameraalisesti) autioiksi eli maksukyvyttömiksi. Onkamaan kylän viidestä tilasta neljä oli tuhottu täysin. Yhdelle edes jossain määrin viljellylle tilalle myönnettiin neljä ve-

rovapausvuotta.²⁰ Läntisen Kymenkartanon provinssin tilojen uusien veroarvojen määrittäminen nähtiin vallinneessa tilanteessa ilmeisesti mahdottomaksi.

Ruokolahden Mustakulkkulan kylän suurin tila oli vuodesta 1743 eteenpäin kooltaan kahdeksasosa manttaalia ja Lemminkylän kylän kuudesosa manttaalia. Tarkastusmaakirjan mukaan Mustakulkkulan kylässä oli pikkuvihan jäljiltä toiminnassa neljä tilaa, mutta niiden veronmaksukyky oli heikko. Yksi tila (nro 3) oli autioitunut vuonna 1740, mutta otettu sittemmin viljelykseen. Kylän tila numero kuusi todettiin ”ikivanhaksi” autioutilaksi, joten se poistettiin maakirjasta. Lemminkylässä yksi kylän tiloista luokiteltiin kameralaisesti autioksi ja toinen vanhastaan (*gammalt*) autioksi, mutta joka pidettiin kuitenkin maakirjassa. Kolmelle kylän muulle tilalle (numerot 2–4) myönnettiin suurten tuhojen vuoksi kolme rovpapausvuotta. Ruotsin ja Venäjän välisen rajaseudun tilojen toimintakyky oli koetuksella läpi 1700-luvun alkupuolen, sillä osa tiloista, kuten Hyvärilän kylän Luukkaan tila (nro 1), kärsi mittavaa häviöstä sekä ison- että pikkuvihan aikana.²¹

Vehkalahden vuoden 1750 henkikirjaan on merkitty reilut 45 yhtiömiesruokakuntaa (*bolagsman*, lyhenne *B:l:m / Blm.*). Tämä oli noin 14 prosenttia pitäjän 325 ruokakunnasta. Neljännesvuosisata myöhemmin pitäjän ruokakuntien määrä oli noussut 382:een, ja näistä reilut 110 oli yhtiömiesruokakuntia (≈ 30 prosenttia). Taipalsaarella oli vuonna 1750 kaikkiaan 275 henkikirjaruokakuntaa, joista oli yhtiömiesruokakuntia 24 (≈ 9 prosenttia). Vuonna 1775 ruokakuntien kokonaismäärä oli kohonnut Taipalsaarella 393:een, ja näistä 131 (≈ 33 prosenttia) oli yhtiömiesruokakuntia. Ruokolahdella oli 1700-luvun puolivälissä 468 ruokakuntaa, joista 35 (≈ 7 prosenttia) oli yhtiömiesruokakuntia. Neljännesvuosisata myöhemmin ruokakuntien määrä oli kasvanut 649:ään, ja näistä oli yhtiömiesruokakuntia 154 (≈ 24 prosenttia).²²

Kaikkien kolmen pitäjän henkikirjat osoittavat yhtiömiestalojen lukumäärän nopeaa kasvua eri puolilla Kymenkartanon provinssia. Vehkalahdella yhtiömiesruokakuntien määrä

lähes kolminkertaistui ajanjaksolla 1750–1775, Taipalsaarella kasvu oli reilusti yli viisinkertainen ja Ruokolahdella noin neljä ja puolikertainen. Pitäjien kokonaistilaluku eli ruokakuntien määrä kasvoi samalla ajanjaksolla Vehkalahdella hieman alle 20 prosentilla, Taipalsaarella 43 prosentilla ja Ruokolahdella lähes 40 prosentilla. Viipurin kuvernementin läntisessä osassa Karjalankannakselta Kymijoen tilamäärä kasvoi neljännesvuosisadan jaksolla 1750–1775 keskimäärin noin 50 prosentilla. Ruokakuntien kasvun ohessa Vanhan Suomen pitäjien väkiluku kasvoi nopeasti, sillä alueen kokonaisväkiluku kaksinkertaistui 1750-luvulta 1820-luvulle. Erityisen nopeaa kasvu oli 1750-luvulta 1780-luvulle. Sen sijaan 1780–1790-lukujen taitteen Kustaa III:n sota, sitä seurannut 1790-luvun Vanhan Suomen linnoituskausi ja Suomen sodan aika (1808–1809) toivat suurten sotilasjoukkojen mukana erinäisiä tauteja, minkä seurauksena haudattujen luku ylitti useissa pitäjissä kastettujen määrän.²³

Vehkalahden yhtiömiesruokakuntien lukumäärän nousu 1750–1775 herättää huomiota, sillä se oli jopa suurempi kuin pitäjän ruokakuntien kokonaiskasvu. Taipalsaarella taas yhtiömiesruokakuntien ja pitäjän kokonaisruokakuntamäärän kasvu oli liki yhteen. Ruokolahdella ruokakuntien kokonaismäärä kasvoi hieman enemmän kuin yhtiömiesruokakuntien määrä. Selitys Vehkalahden kehitykseen liittyy mahdollisesti torppien määrän laskuun, joista osa kirjattiin 1770-luvun puolivälissä kenties yhtiömiestaloiksi. Selityksen todentaminen vaatisi henkikirjojen systemaattista läpikäyntiä torppien osalta. Huomionarvoista on se, että Vehkalahden säätyläistöjen ohessa myös pitäjän talonpojilla oli torppareita.²⁴

Yhtiömiehet ja sukulaisuus

Kolmen tutkimuskylän mikrohistoriallinen tarkastelu havainnollistaa yhtiömiestalojen laajuuden varsinkin Vehkalahden ja Ruokolahden osalta.²⁵ Vehkalahden Onkamaan kylässä oli henkikirjan mukaan ensimmäinen yhtiömies jo 1730-luvun puolivälissä Lahden tilalla (nro 1). Puoli vuosisataa myöhemmin kylän viidestä

tilasta neljällä oli vähintään yksi yhtiömies. Yhtiömiehet yleistyivät Onkamaalla muun pitäjän tavoin selvästi 1750-luvulta eteenpäin. Yhtiömiessuokakunnat jatkuivat sukupolvelta toiselle riippumatta kantatilan isännöidessä tapahtuneista muutoksista. Yhtiömiessuokakuntien jatkuvuudesta ja erillisyydestä kertoo myös se, että niiden päämiehinä toimivat ajoittain yhtiömiesten lesket. Esimerkiksi Mustakulkkulan Kojon tilan (nro 1) kahta yhtiömiessuokakuntaa ”isännöivät” 1780-luvun alussa yhtiömiesten lesket. Olavi Laurinpojan vaimo hoiti yhtiömiessuokakunnan isännöityä jo 1770-luvun puolivälissä. Henkikirjan mukaan samainen yhtiömiessuokakunta oli edelleen jakautunut 1780-luvulle tultaessa kahteen yhtiömiessuokakuntaan, joista toisen isännöityä hoiti Olavi Laurinpojan veli Mikko.²⁶

Onkamaan tavoin Ruokolahden Mustakulkkulan kylän viidestä tilasta neljällä oli vähintään yksi yhtiömies 1780-luvun alussa. Kylän kaksi ensimmäistä yhtiömiestä merkittiin Kojon tilalle (nro 1) 1750-luvun puolivälissä. Yhtiömiessuokakunnat toimivat olivat kantatilan isännän poika ja isännän veli. Veljen muodostama yhtiömiessuokakunta siirtyi sukupolvelta toiselle 1700-luvun puolivälissä eteenpäin. Aikaisemman isännän poika sen sijaan oli siirtynyt 1760-luvun puoliväliin tultaessa maakirjatilalla isännäksi, jolloin yhtiömiessuokakunta lakkasi olemasta. Samaisen kylän Salakan tilalla (nro 2), joka oli 1770-luvun lopulle tultaessa kylän väkirikkain (ks. kaavio 1), oli seuraavan vuosikymmenen alussa kaksi yhtiömiestä. Ruokolahdella riehuneen kuumetaudin (*histsifebr / hetsig feber*) seurauksena pitäjän kuolleiden luetteloon kirjattiin kuitenkin pelkästään vuonna 1808 seitsemän Salakan tilan asukasta, minkä seurauksena toinen yhtiömiessuokakunta sammui.²⁷

Lemin Hyvärilän kylään ilmestyi ensimmäinen yhtiömiessuokakunta henkikirjojen mukaan vasta 1780-luvun taitteessa Tapanaisen tilalle (nro 3). Rippikirjojen puutteen vuoksi tilan ruokakuntien päämiesten sukulaissuhde jää osin avoimeksi, mutta henkikirjojen perusteella voidaan tulkita, että yhtiömies oli tilan isännän isän veljen poika.²⁸ Yhtiömies Adam Eliaksenpoika jatkoi vuoden 1818 henkikirjan mukaan oman

5/48 manttaalin tilanosan isäntänä. Tila muodosti tuolloin puolet Hyvärilän kylän tilasta numero kolme. Onkamaan kylän Tillin tilalla (nro 4) yhtiömiehenä toimi 1770-luvun puolivälissä eteenpäin Krister Erikinpoika, joka oli kantatilan isännän veli.²⁹

Yhtiömiessuokakunnilla ja tilojen manttaaliarvoilla ei ollut korrelaatiota läpikäydyissä kolmessa kylässä. Koska Kymenkartanon provinssin tilojen veroluvut olivat vuosien 1742–1743 revision jälkeen läpeensä pieniä, niillä tuskin oli painoarvoa tilojen halkomisissa ja toimintakykyä arvioitaessa. Raimo Rannan mukaan Uudenkaupungin rauhassa Venäjän alaisuuteen siirtyneessä Viipurin kihlakunnassa oli myös paikoin huomattavan paljon alle neljännesmanttaalin tiloja, joilla oli yhtiömiehiä. Yhtiömiesten määrässä oli kuitenkin merkittäviä paikallisia vaihteluja naapuripiirien tai pitäjän osien välillä.³⁰

Lähdekriittisesti tarkasteltuna henkikirjat tarjoavat parhaan kuvan yhtiömiessuokakunnan laajuudesta Vanhassa Suomessa. Henkikirjojen ohessa yhtiömiessuokakunnasta tulee tutkia myös rippikirjojen avulla, sillä molemmat aineistot olivat lähtökohtaisesti kylittäin ja ruokakunnittain koottuja luetteloita pitäjien väestöstä. Kirkollista toimintaa ja valvontaa silmällä pitäen laaditut rippikirjat keskittyvät verottajan tarpeisiin laadittujen henkikirjojen kuvaaman sosiaalisen aseman sijaan tilojen asukkaiden sukulaissuhteisiin. Rippikirjojen käyttö on osaltaan haastavaa, koska ne olivat alati täydentyvää aineistoa. Tämä johti kirjauksien sekavuuteen ja erinäisiin yliviivauksiin, sillä sama rippikirja saattoi olla käytössä jopa vuosikymmenen. Yleinen pääsääntö on, että henkikirjat tarjoavat rippikirjoja paremman mahdollisuuden selvittää tilojen sosiaalista rakennetta. Huolimatta Viipurin kuvernementin henkirahankannon 60 vuoden yläikärajasta, joka poikkesi Ruotsin valtakunnassa käytetystä 63 vuoden yläikärajasta, tilojen isännät olivat verovelvollisia iästään riippumatta. Tilojen päämiesten tehtävänä oli myös ilmoittaa henkikirjoitustilaisuuksissa ruokakuntiansa jäsenet.³¹

Aineistojen erilaisuus tulee esiin etenkin yhtiömiessuokakuntien kohdalla, sillä rippikir-

joista löytyy vain pieni osa henkikirjoihin merkityistä yhtiömiestalouksista. Tämä kertoo yhtiömiestermin epämääräisyydestä sosiaalisen aseman ilmaisijana. Koko Ruokolahden pitäjän osalta vuoden 1750 rippikirjassa oli yhdeksän yhtiömiestaloutta. Neljännesvuosisata myöhemmin luku oli noussut vain kahteenkymmeneen. Esimerkiksi Onkamaan kylän Puhakan tilan (nro 2) vuoden 1782 henkikirjan yhtiömies Erkki Matinpoinen merkittiin rippikirjaan vävyksi. Samoin henki- ja rippikirjojen varsinaisissa yhtiömiestaloissa on eroavaisuuksia. Onkamaan Lahden tilalla (nro 1) oli henkikirjan mukaan yhtiömiehenä 1780-luvun alussa Simo Juhani-poinen, kun taas rippikirja nimeää yhtiömieheksi Mikko Juhani-pojan. Rippikirjassa tilan toiseksi yhtiömieheksi oli merkitty Juhani Laurin-poinen, jota ei mainittu henkikirjassa. Juhani Laurin-poinen oli vuosien 1771–1776 rippikirjaan yhtiömieheksi merkityn Lauri Sigfridin-pojan poika.³²

Vanhan Suomen yhtiömiestaloisten määrän tarkka ilmaisu on aineistojen eroavaisuuksien vuoksi mahdotonta. Yleisimmin henkikirjan yhtiömies merkittiin rippikirjaan tilan päämiehen sukulaisena eikä tilan osakkaana. Samoin henkikirjojen yhtiömiehiä merkittiin rippikirjoihin toppareina tai renkeinä. Henkikirjojen osalta voi todeta niiden paljastavan yhtiömiesten minimimäärän. Lähdeaineistojen kirjaamis- ja muotoilut osoittavat, että yhtiömiehen merkitys oli sosiaalisista tilanteista riippuvainen. Erilaisista merkintätavoista ovat osoituksena myös rippikirjojen 1800-luvun alun isäntä eli *wärd*-merkinnät. Samalla tavoin Ruokolahden 1780-luvun rippikirjoissa oli käytössä merkintä *int.* / *interessent* eli osakas, joilla ilmaistiin tilojen jakautuminen.³³

Riippumatta yhtiömiestaloisten merkintätavasta kolmen tutkimuskylän lähdeaineistojen mikrohistoriallinen analyysi osoittaa, että yhtiömiehet olivat 1700-luvun jälkipuoliskolla ensisijaisesti lähisukua kuten kantatilan isännän tai emännän poika, veli tai veljenpoika. Vain poikkeustapauksissa yhtiömies oli suvun ulkopuolinen henkilö. Näkemys poikkeaa esimerkiksi *Suomen maatalouden historia 1* -teoksessa

(2003) esitetystä tulkinnasta, jonka mukaan taloyhtiö syntyi siten, että perheeseen muutti sen ulkopuolinen yhtiömies.³⁴

Milloin yhtiömiehiä? – ”Jos oli kylliksi maatomia tarjolla, yhtiömiestalo ei oikein saanut jalansijaa”³⁵

Kymenkartanon provinssin maatilat olivat maanluonnoltaan vähäisiä lahjoitusmaa-alueita lukuun ottamatta kruununtiloja. Ruotsalaisten asetusten mukaisesti kruununtilojen halkomiseen oli haettava lupa maaherralta, jota vastasi Viipurin kuvernementissa provinssien käskynhaltijahallinto. Viipurin kuvernementissa säädösten valvonta ja määräysten noudattaminen oli kuitenkin löysää. Väinö Voionmaan tulkinnan mukaan vuoden 1684 asetusta noudatettiin yleisestikin Suomessa vain tapauksissa, jotka päätyivät riitaisuutensa vuoksi oikeuslaitoksen käsittelyyn. Sen sijaan osapuolten kesken sovussa sujuneet jaot toteutuivat asetuksen rajoituksista riippumatta. Tarkimman valvonnan kohteena oli ratsutilojen halkominen, sillä niiden toimintakyvyn takaaminen oli keskeistä sotalaitoksen kannalta.³⁶

Raimo Ranta sivuaa kysymystä yhtiömiestaloituksen yleisyydestä toteamalla, että ”yhtiömiestaloitus oli eräänlainen torpparijärjestelmän korvike”. Näin todetessaan hän väittää välillisesti yhtiömiesten ilmaantuneen tiloilta silloin, kun niillä tarvittiin lisää työvoimaa. Toisaalta Rannan tulkinnassa kysymyksiä herättää pyrkimys selittää yhtiömiestaloituksen olemassaolo maattoman väen määrästä riippuvaiseksi.³⁷ Maattoman väestön määrä laski Viipurin kuvernementissa läpi 1700-luvun loppupuolen, eikä sen määrä vielä 1820-luvulle tultaessakaan yltänyt kuin viidennekseen alueen kaikista ruokakunnista. Lappeen ja Jääskin kihlakuntien alueella osuus oli vielä tätäkin alhaisempi.³⁸

Elina Wariksen mukaan yhtiömiestaloituksen tehtävä oli turvata täysi-ikäisten miesten määrä tiloilla. Muita keinoja tasaisen suuruisen työvoiman turvaamiseksi olivat renkien käyttö ja laaja perhepiiri. Vaikka Wariksen analyysi perustuu 1700-luvun aineistoihin, on tulkinta

Osa Onkamaan kylän verollepanokartasta vuosilta 1774–1775. Talot on merkitty karttaan maakirjatiloin, vaikka todellisuudessa useampi kylän tila oli jo jakautunut osiin. KA Viipurin läänin verollepanokartat. 125 Vehkalahti 49:1.

ta yhtenevä Voionmaan 1600- ja 1800-luvun aineistoihin pohjautuvan näkemyksen kanssa. Yhtiöinä toimineiden kotitalouksien minimityövoimana on pidetty kolmesta neljään aikuista työmiestä. Voionmaan mukaan yhtiömiehiä oli ennen kaikkea ”pienissä vähäväkisissä” alle kymmenen hengen taloissa.³⁹

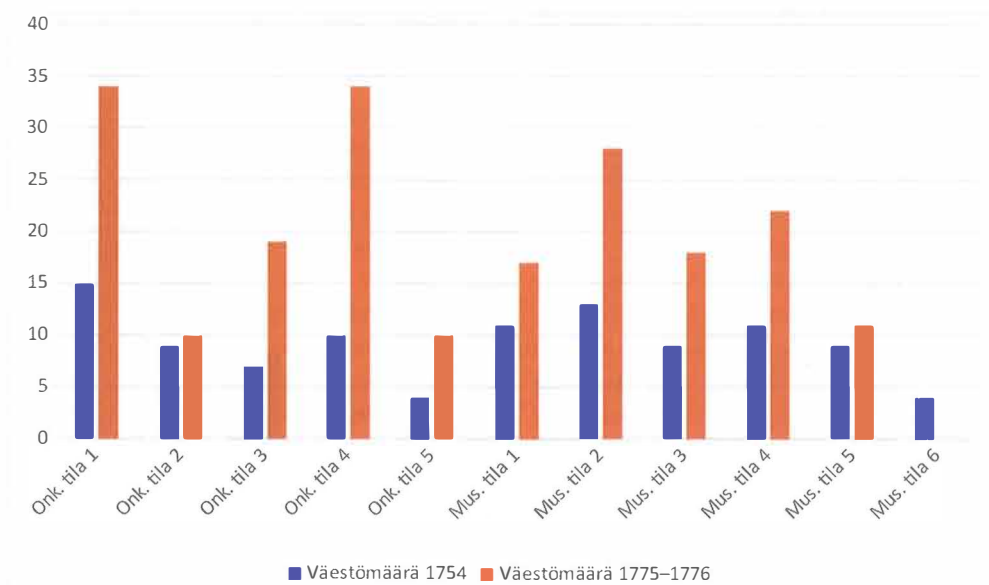
Viipurin kuvernementissa muun Venäjän keisarikunnan tavoin vuonna 1754 järjestetty väestönlaskenta antaa lukumääräisesti tarkan tiedon alueen tilojen väestöstä. Samoin 1760-luvulta eteenpäin toimeenpannun verotarkastuksen tuottama aineisto tarjoaa yksityiskohtaista tietoa maataloista. Ruotsalaisten toimintaperiaatteiden mukaisesti työskennelleiden Viipurin revisiokomission maanmittareiden tuli laatia kaikista alueen tiloista kartat ja karttaselosteet (*Charta beskrifning*), joista kävi ilmi muun muassa tilojen rajat, pellot, niityt ja metsät. Karttaselosteet sisälsivät myös lyhyen kuvauksen kylästä (*Oeconomisk berättelse*) sekä tiedot tilojen väestöstä ja karjavarallisuudesta.⁴⁰

Komission maanmittarit kartoittivat Kymenkartanon provinssin alueita erityisesti 1760–1770-lukujen kuluessa osin ilmeisen epäjärjestelmällisesti. Verollepanoaineistojen

luoma kuva poikkesi todellisuudesta, sillä maakirjat ja maanmittarit käsittelivät tiloja ja niiden väestöä jakamattomina kokonaisuuksina maakirjatiloin. Maakirjatiloihin keskittyminen käy myös visuaalisesti ilmi verollepanokartoista, sillä niissä on piirretty vain yksi talo, vaikka käytännössä tiloilla oli usein useampi talo tonttimaan ympärillä.⁴¹

Onkamaan kylän 107 hengen väestöstä oli 1770-luvun puolivälissä alle 20-vuotiaita noin 43 prosenttia ja työikäisiä aikuisia noin 37 prosenttia. Sukupuolittain tarkasteltuna miehiä oli lievä enemmistö. Mustakulkkulan kylän yhteensä 99 hengen väestöstä oli 1770-luvun puolivälissä lähes kaksi kolmannesta alle 20-vuotiaita ja työikäistä 20–40-vuotiasta aikuisväestöstä oli liki 30 prosenttia. Kylän sukupuolijakauma oli Onkamaan tavoin miesvoittoinen. Yksikään Onkamaan tai Mustakulkkulan tiloista, joilla oli yhtiömiehiä, ei ollut vähäväkinen. Esimerkiksi Mustakulkkulan Niemeläisen tilalla (nro 4) oli yhdeksän 15–60-vuotiasta miespuolista asukasta. Kokonaisuudessaan Onkamaan ja Mustakulkkulan kylien tilojen keskimääräinen asukasluvu yli kaksinkertaistui parin vuosikymmenen aikana. Mustakulkkulan kylän tila nu-

Kaavio 1. Onkamaan (Onk.) ja Mustakulkkulan (Mus.) kylien tilojen väestömäärä 1754 ja 1775-1776.⁴²

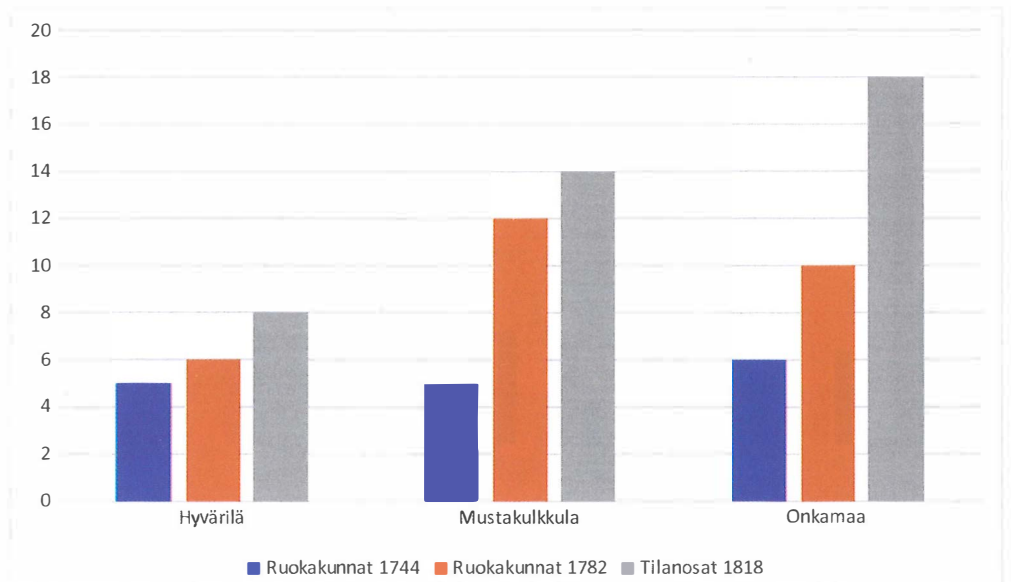
mero kuusi oli revisioverotietojen mukaan autio 1770-luvun puolivälissä.⁴³

Yhtiömiestalouksien määrän lisääntymistä ei voida selittää 1700-luvun jälkipuoliskon Vanhan Suomen maatilojen aputyövoiman tarpeen nopealla kasvulla. Pikemminkin alueen suuren syntyvyyden olisi pitänyt osaltaan helpottaa Viipurin kuvernementin tilojen työvoimatilannetta. Varsinkin Voionmaan tulokset ovat täältä osin puutteellisia, sillä hänen käyttämänsä aineisto sivuuttaa 1700-luvun Vanhan Suomen poikkeuksellisen väestökehityksen. Vaikka kaskeaminen ja rahdinajo vaativat suuren joukon työväkeä, olivat Vanhan Suomen tilojen pellot läntiseen Suomeen verrattuna kokonaisuudessaan pieniä, eikä niiden hoitoon tarvittu suuremman työmiesmäärän panosta.⁴⁴

Yhtiömiestalon kasvua on syytä tutkia selvittämällä, milloin tiloille ilmestyi yhtiömiehiä. Hyvärilän, Mustakulkkulan ja Onkamaan kyliin syntyneillä yhtiömiestaloilla oli suora yhteys tiloilla tapahtuneisiin tai pian tapahtuviin sukupolvenvaihdoksiin. Toisin sanoen kantatilan isännän kuollessa, tai juuri ennen tämän kuolemaa, tilalle ilmestyi usein yhtiömiestalo, mikäli tilalla asui use-

ampia kuin yksi aiemman isännän täysi-ikäinen poika. Yhtiömiestalous ei kuitenkaan ilmestynyt välttämättä henkikirjaan heti samaan aikaan kuin kantatilalle merkittiin uusi isäntä. Analyysi tukee tulkintaa, jonka mukaan kameraalisen yhtiömiestalon välityksellä ikään kuin laillistettiin useamman talouden olemassaolo tilalle, jota ei voinut jakaa normatiivisten säädösten mukaan. Mustakulkkulan Huhtasen (nro 5) tila, joka oli väestöltään läpi 1700-luvun jälkipuoliskon kylän pienin, oli poikkeus vallinneessa käytännössä. Huhtasen tilalle ilmestyi ensin 1770-luvun puolivälissä torppa, ja seuraavan vuosikymmenen alkuun tullessa henkikirjaan kirjattiin torpan ohien yhtiömiehen. Lähdeaineistojen perusteella yhtiömiehen sukulaisuussuhde kantatilan isäntään vaikuttaa korkeintaan etäiseltä.⁴⁵

Kolmen kylän tutkimustulokset voi yleistää laajemminkin Kymenkartanon provinssin tiloja koskevaksi analyysiksi. Lähdekriftisesti on kuitenkin todettava, että paikalliset erityispiirteet jäävät otoksessa väistämättä osin pimentoon, vaikka samalla kylät paljastavat huomattavia alueellisia eroja. Tarkastelu osoittaa, että yhtiömiestalon laajuuden selittäminen tilojen työllisyystilanteen paikkaamisella asettuu ky-

Kaavio 2. Hyvärilän, Mustakulkkulan ja Onkamaan kylien ruokakunnat (1744 ja 1782) ja tilanosat (1818).⁴⁷

seenalaiseksi. Tutkituissa kylissä yhtiömiesruokakuntia oli vähäväkisten tilojen sijaan pääasiassa väkirikkaimmilla tiloilla. Valkealan pitäjän 1700-luvun alkupuolen maanjakoja tutkinut Kari-Matti Piilahti päätyi vastaavaan tutkimustulokseen, sillä hänen mukaansa jakautuneet tilat edustivat veroluvultaan ja väkimäärältään keskitasoa suurempia tiloja.⁴⁶

Yhtiömiestaloudet ja Vanhan Suomen yhdistäminen

Hyvärilän, Mustakulkkulan ja Onkamaan kylien ruokakuntien kasvumäärissä oli eroavaisuuksia ajanjaksolla 1744–1818. Hyvärilässä kasvu oli vähäistä läpi ajanjakson, kun taas Mustakulkkulassa 1700-luvun puolivälin jälkeistä nopeaa kasvua seurasi lähes pysähtyneisyys. Vehkalahden Onkamaalla kasvu oli jatkuvaa läpi 1700-luvun jälkipuolen ja 1800-luvun alun. Hyvärilän kylän kasvu oli muuta Lemmin kappelia ja myöhempää pitäjää vähäisempää, Onkamaalla kylän kasvu ylitti samaan aikaan selvästi Vehkalahden keskiarvon. Ruokolahden Mustakulkkula puolestaan kasvoi 1740-luvulta 1780-luvulle selkeästi muuta pitäjää nopeammin.⁴⁸

Kylien väestökehitys oli ruokakuntien määrän kasvun tavoin toisistaan poikkeava. Hyvärilän kylän väkiluku kasvoi vuodesta 1754 vuoteen 1818 kolmenkertaiseksi lähes 90 asukasta. Ruokolahden Mustakulkkulan väestö liki kaksinkertaistui kahdessa vuosikymmenessä ajanjaksolla 1754–1776. Sen sijaan 1810-luvun lopulle tultaessa kylän väkiluku oli pudonnut liki kymmenellä vain reiluun 90 henkeen. Vehkalahden Onkamaan kylän väkimäärä kasvoi tasaisesti ja vuoteen 1818 tultaessa kylässä oli jo 187 asukasta. Onkamaan kylän maakirjatila numero yksi oli jakautunut 1810-luvun lopussa viiteen ja maakirjatila neljä kuuteen osaan. Kummallakin maakirjatilalla oli yli 60 asukasta. Hyvärilässä kaikki tilat olivat kooltaan noin 15 henkisiä. Mustakulkkulassa tilojen väkimäärissä oli jonkin verran poikkeamia. Kylän vähäväkimmäisellä kolmeen osaan halotulla Niemelän tilalla (nro 4) oli kaikkiaan vain kahdeksan henkeä. Tilan heikkoa kehitystä kuvastaa se, että yksi sen osa oli kylän toisen tilan hallussa. Lisäksi alkuperäisellä kantatilalla oli yhtiömies, jota ei merkitty omaksi ruokakunnakseen 1700-luvun henkikirjojen tapaan.⁴⁹

Yhtiömiesruokakuntien määrä laski huomattavasti vuoden 1812 jälkeisessä Viipurin läänissä. Samalla kun ruokakuntien kokonaismäärä esimerkiksi Ruokolahdella kasvoi vuodesta 1775 vuoteen 1818 yhteensä 350 kappaleella, väheni yhtiömiesruokakuntien lukumäärä samassa ajassa liki puolella. Yhtiömiehiä oli tällöin 75 kotitaloudessa, eli noin yhdeksän prosenttia talouksista oli luonteeltaan yhtiöitä. Vehkalahden ja Taipalsaaresta itsenäistyneen Lemmin pitäjien vuoden 1818 henkikirjoissa muutos oli vielä tätäkin suurempi.⁵⁰ Käytännössä yhtiömiesruokakuntien suhteellisessa osuudessa palattiin suunnilleen 1700-luvun puolivälin tilanteeseen.

Viipurin kuvernementissa 1700-luvun ja 1800-luvun alun aikana yhtiömiesjärjestelmän avulla tehdyt tilanjaot tunnustettiin Vanhan Suomen yhdistämisen jälkeen, mikä selittää suuren laskun yhtiömiestalouksien määrässä. Suomen suuriruhtinaskunnan viranomaiset virallistivat omatoimiset halkomiset hyväksymällä aiempien yhtiömiesruokakuntien muuttumisen pääosin vuoden 1818 henkikirjassa tilanosiksi. Uusille tilanosille merkittiin henkikirjaan murtolukuna niiden osuus maakirjatilasta, samoin ne saivat omat manttaaliverolukunsa.⁵¹ Hyväksynnästä huolimatta Suomen suuriruhtinaskunnan virkamiehistössä suhtauduttiin tilojen pilkkoutumiseen yksipuolisen kriittisesti. Alueen pienten tilojen nähtiin pakottavan talonpojat kiertelevään elämäntapaan ja sivuelinkeinoihin, minkä tulkittiin johtavan maanviljelyn laiminlyönteihin ja köyhyyteen.

Johtopäätökset

Itäisen Suomen 1600–1800-lukujen yhtiömiestalouksista koskevaa tutkimusta on leimannut tulkintaero siitä, tähtäsikö järjestelmä tilojen työllisyystilanteen parantamiseen vai tilojen omatoimiseen halkomiseen. Samoin aiemmassa tutkimuksessa on havaittavissa eroavaisuus siinä, nähdäänkö yhtiömiestäjärjestelmän jakautuneen määrääkäsisiin ja pysyviin yhtiömiestaloiksi vai ei. Aiempien tutkimusten tulokset perustuvat aineistoihin ja esimerkkeihin 1600-luvulta 1800-luvulle, mikä selittää osaltaan erilaisia tutkimustuloksia. Viipurin kuver-

nementin 1700-luvun ja 1800-luvun alun osalta havaitaan kuitenkin eroja, joita ei voi selittää yksistään erilaisilla aineistoilla tai tutkimusalueilla.

Maatilojen halkominen neljännesmanttaalia pienempiin osiin kiellettiin Ruotsissa 1680-luvun puolivälissä annetulla säädöksellä. Uusi vuoden 1747 tilojen jakamisen myös pienempiin manttaalinosiin sallinut asetus ei tullut voimaan Turun rauhan jälkeisessä Venäjään kuuluneessa Vanhassa Suomessa. Kymenkartanon provinssin tilojen manttaaliluvut eivät yltäneet 1700-luvun jälkipuoliskolle tullessa kuin poikkeustapauksissa puoleen manttaaliin, mikä oli käytännössä halkomiskelpoisen tilan alaraja. Vaikka pienimanttaalisten tilojen halkominen oli alueella normatiivisesti kiellettyä Vanhan Suomen yhdistämiseen (1812) asti, Viipurin kuvernementin tilaluku kasvoi jopa väkilukua nopeammin. Tutkimuksen mikrohistoriallinen lähestymistapa havainnollistaa, että Kymenkartanon provinssin pitäjissä 1700-luvun jälkipuoliskon ja 1800-luvun alun kuluessa syntyneet yhtiömiestalouset olivat sukupolvelta toiselle periytyviä. Jatkuvuudesta kertoo myös se, että tilojen päämiehinä toimivat ajoittain yhtiömiesten lesket. Aiemmat yhtiömiestalouset kirjattiin 1810-luvun lopulla, jälleen reilun kolmen vuosikymmenen katkoksen jälkeen laadittuihin, henkikirjoihin liki poikkeuksetta maakirjatilojen osina.

Tässä työssä tutkittujen kolmen kylän analyysi osoittaa, ettei työvoiman kasvun tarve toimi poikkeustilanteita lukuun ottamatta perusteena tilojen yhtiömiestaloiksi. Koska yhtiömiehet olivat pääasiassa kantatilan isäntien lähisukulaisia, eivät yhtiömiestalouset itsessään lisänneet tilojen työvoimaa. Samalla esimerkit osoittavat, että vähäväkisten tilojen sijaan yhtiömiehiä oli ennen kaikkea runsasväkisillä tiloilla. Tulos tukee havaintoa, jonka mukaan Viipurin kuvernementin väkiluvun kasvu korreloi vahvasti yhtiömiesruokakuntien (tilaluvun) kasvun kanssa. Aikaisemman tutkimuksen mukaan yhtiömiestaloitus oli yleisin alueilla, jossa elinkeinonharjoittamiseen kuten kaskiviljelyyn tarvittiin runsaasti työvoimaa. Tutkimustulos osoittaa

kuitenkin, että yhtiömieslaitos oli Kymenkartanon provinssin läntisellä peltoviljelyalueella jopa itäosia laajempaa. Edelleen tutkimuksen kolmeen kylään keskittyvä mikrohistoriallinen analyysi osoittaa, että yhtiömieskotalouksien ilmestyminen korreloi tiloilla tapahtuneisiin tai pian tapahtuviin sukupolvenvaihdoksiin. Tulokset tukevat makrotasotarkasteluissa piiloon

jäävistä näkökulmista havaintoa, jonka mukaan talonpojat käytännössä laillistivat yhtiömiesten avulla useamman talouden olemassaolon tiloilla, joiden jakaminen oli 1700-luvun Viipurin kuvernementissa normatiivisesti kielletty. ■

FT Dos. **Antti Riih**ä työskentelee yliopistotutkijana Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksessa.

The partnership system and the division of farms in Old Finland from the 1740s to 1810s The study of the partnership system in Eastern Finland in the seventeenth and eighteenth centuries has been marked by a difference in interpretation as to whether the system was aimed at improving the workforce situation on the farms or at farm division per se. The division of farms into parts smaller than a quarter of a mantal was forbidden in the Vyborg governorate in the eighteenth and early nineteenth centuries, i.e. in Old Finland. However, the number of farms in the Russian-controlled area increased even faster than the rapidly growing population, as prevailing norms were circumvented by dividing the farms through a partnership system. The partnership households that arose in Old Finland were passed down from one generation to the next. Continuity is also indicated by the fact that those acting as heads of the farms were sometimes the widows of the partners. After the reunification of Old Finland, the former partnership households were recorded in the population registers at the end of the 1810s almost without exception as parts of land-register farm holdings. The article shows that partnerships were, above all, to be found on the area's densely populated farms. The conclusion supports the observation that the growth of the population of the Vyborg governorate correlates strongly with the growth of partnership household.

Viitteet

- 1 Artikkelin on osa Koneen Säätiön rahoittamaa Tilaperimyskiistat ja pauperismi. Maatilojen sukupolvenvaihdokset Suomessa noin 1700–1900 -hanketta.
- 2 Lemi itsenäistyi omaksi hallintopitäjäkseen vuonna 1807. Talka 2009: 105–108.
- 3 *Utdrag utur alle ifrån 1747 års slut utkomne publique handlingar*, 1754: 2391–2392; Haataja 1949: 405–407; Jutikkala 1958: 147, 227.
- 4 Suomen suuriruhtinaskuntaan vuonna 1812 yhdistetystä Vanhan Suomen alueesta muodostettiin pienin muutoksin Viipurin lääni.
- 5 Aineisto on osa Tilaperimyskiistat ja pauperismi -hankkeesta koottavaa vuodet 1700–1900 kattavaa tilaperimystietokantaa; Onkamaan varhaisempien vaiheiden osalta ks. Korhonen 1981: 459–464.
- 6 Lähdekritiikistä ks. Viikki 1966; Orrman 1980: 10–14; Sirén 1999: 169–179; Waris 1999: 207–216; Piilahti 2001: 218–220.
- 7 Voionmaa 1969 (1915): 437–439.
- 8 *Kristoffer kuninkaan maanlaki*, maankaari, 33. luku; Voionmaa 1969 (1915): 443–447; Jutikkala 1958: 54, 57–58; Soininen 1974: 390; 1700-luvun Vanhassa Suomessa solmitut yhtiömiessopimukset olivat ilmeisesti pääasiassa suullisia.
- 9 Ranta 1985: 73.
- 10 Ranta 1985: 78–79.
- 11 Ranta 1985: 69; Kaukiainen 1986: 313–314; Kaukiainen 1998: 150; Yrjö Kaukiainen esitti jo aiemmin (Kaukiainen 1970: 412), että yhtiömiessopimukseen taakse piiloutui Vanhassa Suomessa tilojen jakautumisia.
- 12 Waris 1999: 67–72; Sirén 1999: 62; myös Waris 2003: 495–502.
- 13 Partanen 2004: 137, 140.
- 14 Piilahti 2007: 110–111.
- 15 Kaukiainen 1970: 411; Kaukiainen 1986: 314; Kaukiainen 2013: 217.
- 16 Manttaali on veroyksikkö, jonka pohjalta laskettiin maatilojen verotus. Verotus perustui tilojen tuotantoarvoon eikä manttaali vastaanottanut 1600-luvulta eteenpäin enää tiettyä pinta-alaa. Tilan jakaminen pienensi manttaalilukua murto-osiin.
- 17 KA 8820; Wirilander 1960: 218–219; Ranta 1985: 65–67; Piilahti 2007: 108.
- 18 Hannikainen 1888: 47; Syrjö 1976: 43–50; Syrjö 1985: 325–330; Kaukiainen 2012: 313–315; Riihää 2018a: 520–524; Riihää 2018b: 541–543.
- 19 KA 9949; Tilaperimystietokanta (Ruokolahti, Taipalsaari, Vehkalahti); Von Knorring 1833:

- 57–58; Syrjö 1976: 119.
- 20 KA 9949.
- 21 KA 9949; Rähä 2020: 128–129.
- 22 KA 10039, 10338; Waris 1999: 70.
- 23 Syrjö 1976: 132–139; Kaukiainen 1982: 6–11, 13; Syrjö 1985: 339 passim.; Kaukiainen 2013: 206–217; Paaskoski 2018: 558–560; Rähä 2020: 129–134; myös Oksanen 1995: 185–186.
- 24 Myös Karjalankannaksen osalta on havaittu vastaavaa kehitystä. Ks. Ranta 1985: 93; Partanen 2004: 126.
- 25 Tilaperimystietokannan osalta on huomiotava, että kymmenvuosittain laaditut otannat kertovat sen, milloin esimerkiksi yhtiömiestä viimeistään ilmestyi henkikirjaan. Esimerkiksi vuoden 1775 henkikirjaan merkitty yhtiömiestä oli kirjattu mahdollisesti jo viisi vuotta aiempaan henkikirjaan.
- 26 Tilaperimystietokanta (Ruokolahti, Taipalsaari, Vehkalahti); Kaukiainen 2013: 215; Vehkalahdella oli vuonna 1735 yhteensä 31 yhtiömiestäruokakuntaa. KA 8808; Leskistä kotitalouksien päänä ks. Pylkkänen 1990: 196, 314–316; Moring 1999: 170–171, 176–177.
- 27 Tilaperimystietokanta (Ruokolahti); KA Ruokolahden seurakunnan arkisto, I F:4 (1808).
- 28 Tilaperimystietokanta (Ruokolahti, Taipalsaari).
- 29 Tilaperimystietokanta (Ruokolahti, Taipalsaari, Vehkalahti).
- 30 Ranta 1985: 71–72; Tilaperimystietokanta (Ruokolahti, Taipalsaari, Vehkalahti).
- 31 Henki- ja rippikirjojen vertailusta ks. Waris 1999: 208–211; Sirén 1999: 169–179; myös Lext 1968: 21–22, 43–45; Orrman 1980.
- 32 Soininen 1974: 390; Waris 1999: 24, 68, 71; Sirén 1999: 197; Tilaperimystietokanta (Vehkalahti).
- 33 Tilaperimystietokanta (Ruokolahti); Waris 1999: 68–69; Partanen 2004: 138–140; Piilahti 2007: 111 (viite 101).
- 34 Waris 2003: 495, 501.
- 35 Ranta 1985: 79.
- 36 Voionmaa 1969 (1915): 249.
- 37 Ranta 1985: 69, 79.
- 38 Kaukiainen 2013: 217.
- 39 Voionmaa 1969 (1915): 438–439; Waris 1999: 70–72.
- 40 Piponius 1910: 53–54, 56, 92; Gustafsson 1933: 169–173; Paaskoski 2013: 156–161.
- 41 Tilaperimystietokanta (Vehkalahti); Piponius 1910: 82–83; Kaukiainen 1970: 412.
- 42 KA 10084a; 125 Ruokolahti 42:2; KA 125 Vehkalahti 50:2.
- 43 Tilaperimystietokanta (Ruokolahti).
- 44 Von Knorring 1883: 81; Ranta 1982: 16–19.

- 45 Tilaperimystietokanta (Ruokolahti, Taipalsaari, Vehkalahti).
- 46 Piilahti 2007: 113.
- 47 KA 9975; KA 10038; KA Vi: 1, Vi:1a, Vi:1b.
- 48 Tilaperimystietokanta (Ruokolahti, Taipalsaari, Vehkalahti).
- 49 Tilaperimystietokanta (Ruokolahti, Taipalsaari, Vehkalahti).
- 50 KA 10038; KA Vi: 1, Vi:1a, Vi:1b; Waris 1999: 71; Kaukiainen 2013: 216.
- 51 Kallio 1901: 171; Kaukiainen 1970: 413; Kaukiainen 2013: 217; Luttinen 2014: 196.

Lähteet

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA)

Savonlinnan ja Kymenkartanon läänin tilejä
8808, Tositekirja 1735
8820, Maakirja 1739

Vanhan Suomen tilejä
9949, Lappeenrannan käskynhaltijakunnan tarkastusmaakirja ja selvitys 1742–1743
9975, Kymenkartanon provinssin henkikirja 1744–1745
10039, Kymenkartanon provinssin tositteet 1750
10338, Kymenkartanon provinssin henkikirja 1775
10084a, Viipurin, Käkisalmen ja Kymenkartanon provinssien väestöluettelo 1754

Viipurin läänin verollepanokartat
125 Ruokolahti 42:2
125 Vehkalahti 50:2

Viipurin läänin henkikirjat (1818)
Vi:1 (Vehkalahti)
Vi:1a (Lemi)
Vi:1b (Ruokolahti)

Ruokolahden seurakunnan arkisto
I F:4 Kuolleiden ja haudattujen luettelot (1806–1860)

Verkkolähteet

Kristoffer kuninkaan maanlaki. <<https://agricolaverkko.fi/vintti/julkaisut/julkaisusarja/kkttk/lait/kris/>> (luettu 25.4.2022).

Kirjallisuus

Gustafsson, Alfred 1933: Maanmittarikunta ja mittaustyöt Ruotsin vallan aikana. *Suomen*

- maanmittauksen historia. I osa. Ruotsin vallan aika, 1–176. Porvoo: WSOY.
- Haataja, Kyösti 1949: *Maanjaot ja talojärjestelmä*. Porvoo: WSOY.
- Hannikainen, O. 1888: *Vanhan Suomen eli Viipurin läänin oloista 18:lla vuosisadalla*. Helsinki: J. C. Frenckell ja poika.
- Jutikkala, Eino 1958: *Suomen talonpojan historia. Toinen, uudistettu ja lisätty laitos*. Helsinki: SKS.
- Kallio, O. A. 1901: *Viipurin läänin järjestämisestä muun Suomen yhteyteen*. Helsinki: Osakeyhtiö Weilin & Göös aktiebolag.
- Kaukiainen, Yrjö, 1970: *Virolahden historia I – 1850-luvulle*. Virolahti: Virolahden kunta.
- Kaukiainen, Yrjö 1986: Vanha Suomi suurennuslasin alla, *Historiallinen Aikakauskirja* 84(4): 313–315.
- Kaukiainen, Yrjö 1998: Kauppamiesten Karjala. Euroopan koillisen takamaan taloudellinen kehitys ja yhteydet ”suureen maailmaan”. *Karjala. Historia, kansa, kulttuuri*. Pekka Nevalainen & Hannes Sihvo (toim.), 125–152. Helsinki: SKS.
- Kaukiainen, Yrjö 2012: Kymenlaakson 1700-luku. *Kymenlaakson historia I. Jokilaakso ja rajamaa esihistoriasta 1810-luvulle*. Yrjö Kaukiainen (toim.), 262–436. Helsinki: SKS.
- Kaukiainen, Yrjö 2013: Asutus ja väestökehitys. *Viipurin läänin historia IV. Vanhan Suomen aika*. Yrjö Kaukiainen, Risto Marjomaa ja Jouko Nurmiainen (toim.), 198–222. Joensuu: Karjalan kirjapaino Oy & Karjalaisen kulttuurin edistämissäatiö.
- Korhonen, Martti 1981: *Vehkalahden pitäjän historia II. Yhteiskunnallisesta kehityksestä 1600-luvulla sekä maakirjatilojen synty*. Hamina: Vehkalahden kunta.
- Lext, Gösta 1968: *Mantalskrivningen i Sverige före 1860*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Luttinen, Jaana 2014: Perinteiset maaseutuelinkeinot autonomian ajalla. *Viipurin läänin historia V. Autonomisen Suomen rajamaa*. Yrjö Kaukiainen, Risto Marjomaa ja Jouko Nurmiainen (toim.), 196–248. Joensuu: Karjalan kirjapaino Oy & Karjalaisen kulttuurin edistämissäatiö.
- Moring, Beatrice 1999: Land, Labour and Love: Household Arrangements in Nineteenth Century Eastern Finland – Cultural Heritage or Socio-Economic Structure?, *The History of the Family* 4(2): 159–184.
- Oksanen, Eeva-Liisa 1995: Valkealan vaiheet 1860-luvulle. *Valkealan historia II*. Eeva-Liisa Oksanen & Kari-Matti Piilahti, 11–320. Valkeala: Valkealan kunta.
- Orrman, Eljas 1980: Henkikirjat henkilöhistoriallisena lähteenä, *Genos* 51(1): 1–21.
- Paaskoski Jyrki 2013: Valistunut keisarinna Katariina II. *Viipurin läänin historia IV. Vanhan Suomen aika*. Yrjö Kaukiainen, Risto Marjomaa ja Jouko Nurmiainen (toim.), 143–161. Joensuu: Karjalan kirjapaino Oy & Karjalaisen kulttuurin edistämissäatiö.
- Paaskoski, Jyrki 2018: Väestö ja tilaluku kasvavat. *Rajamaa. Etelä-Karjalan historia I*. Jyrki Paaskoski ja Anu Talka (toim.), 558–561. Helsinki: Edita.
- Partanen, Jukka 2004: *Isän tuvasta omaan tupaan. Väestö ja kotitaloudet Karjalannaksen maaseudulla 1750–1850*. Bibliotheca Historica 86. SKS: Helsinki.
- Piilahti, Kari-Matti 2001: Henkikirjat ennen autonomian aikaa, *Genos* 72(4): 212–222.
- Piilahti, Kari-Matti 2007: *Aineellista ja aineetonta turvaa. Ruokakunnat, ekologis-taloudelliset resurssit ja kontaktinmuodostus Valkealassa 1630–1750*. Bibliotheca Historica 106. Helsinki: SKS.
- Piponius E. A. 1910: Viipurin läänin maanjaosta, *Suomen Maanmittari-yhdistyksen Aikakauskirja* 19(2): 41–150.
- Pylkkänen, Anu 1990: *Puoli vuodetta, lukot ja avaimet. Nainen ja maalaistalous oikeuskäytännön valossa 1660–1710*. Helsinki: Laki-miesliiton kustannus.
- Ranta, Raimo 1985: *Vanhan Suomen talouselämä 1721–1743, I*. HTutk 130. Helsinki: SHS.
- Räihä, Antti 2018a: Kruunu, alamaiset ja rauhan haasteet. *Rajamaa. Etelä-Karjalan historia I*. Jyrki Paaskoski ja Anu Talka (toim.), 518–528. Helsinki: Edita.
- Räihä, Antti 2018b: Periferia ja suurvaltapolitiikka. *Rajamaa. Etelä-Karjalan historia I*. Jyrki Paaskoski ja Anu Talka (toim.), 528–541. Helsinki: Edita.
- Räihä, Antti 2020: Pitäjä, seurakunta ja väestö uuden ajan alusta 1800-luvun puoliväliin. *Taipalsaaren historia. Oma moa o paremp saaressakii ko vieras moa mantereessa*, 79–173. Taipalsaari: Taipalsaaren kunta ja kirkkopiiri & Taipaleen seurakunta.
- Sirén, Kirsi 1999: *Suuresta suvusta pieneen perheeseen. Itäsuomalainen perhe 1700-luvulla*. Bibliotheca Historica 38. Helsinki: SHS.
- Soininen, Arvo, M. 1974: *Vanha maataloutemme. Maatalous ja maatalousväestö perinnäisen maatalouden loppukaudella 1720-luvulta 1870-luvulle*. HTutk 96. Helsinki: SHS.
- Syrjö, Veli-Matti 1976: *Jääsken kihlakunnan historia II. Vuodesta 1700 1860-luvulle*. Imatra: Imatran kaupunki.

- Syrjö, Veli-Matti 1985: *Lappeen kihlakunnan historia II. 1620-luvulta 1860-luvulle*. Lappeenranta: Lappeen kihlakunnan historiatoimikunta.
- Talka, Anu 2009: Klemetin pitäjä. *Pitäjä ison kiven takana. Lemm historia*, 105–160. Lemmi: Lemm kotiseutuyhdistys ry & Lemm kunta.
- Utdrag utur alle ifrån 1747 års slut utkomne publi- que handlingar, placater, förordningar, resolutioner och publicationer* [...]. Fierde delen. Stockholm: Lorentz Ludwig Grefwing, 1754.
- Viikki, Raimo 1966: Vanhan Suomen henkilöve- rotus ja väestörekisterit, *Historiallinen Arkisto* 60. Helsinki: SHS.
- Voionmaa, Väinö 1969 (1915): *Suomen karjalaisen heimon historia*. Porvoo: WSOY.
- Von Knorring, Frans Peter 1833: *Gamla Finland eller Det fordna Wiborgska Gouvernementet*. Åbo: Christian Ludwig Hjelt.
- Waris, Elina 1999: *Yksissä Leivissä. Ruokolahte- lainen perhelaitos ja yhteisöllinen toiminta 1750–1850*. Bibliotheca Historica 48. Helsinki: SHS.
- Waris, Elina 2003: Suurperhe – työorganisaatio ja perheiden liitto. *Suomen maatalouden historia I. Perinteisen maatalouden aika. Esihistoriasta 1870-luvulle*, 493–503. Helsinki: SKS.
- Wirilander, Kaarlo 1960: *Savo kaskisavujen kau- tena 1721–1870. Savon historia III*. Kuopio: Savon säätiö.

KOKOUSKUTSU

Suomen Sukututkimusseuran syyskokous pidetään lauantaina 26.11.2022 klo 10.00 Tieteiden talolla osoitteessa Kirkkokatu 6, Helsinki.

Kokouksessa käsitellään sääntöjen

12 §:ssä mainitut asiat.

Hallitus

MÖTESKALLELSE

Genealogiska Samfundets i Finland höst- möte hålls lördag 26.11.2022 kl 10.00 i Vetenskapernas hus, Kyrkogatan 6, Helsingfors.

På mötet behandlas de ärenden som nämns i § 12 i stadgarna.

Styrelsen